

ОДБРАНА

Светозар Петровић, *Лаза Костић*, (приредила: Радмила Гикић Петровић), Академска књига, Нови Сад, 2010. године

Јубилеј Лазе Костића (сто година од његове смрти) обележиле су поред осталих, и две књиге идентичног наслова: *Лаза Костић*. Прва књига је друго, проширено, издање из 1929. године, а писац је Костићев савременик и пријатељ, Милан Савић, док је друга књига постхумно објављена и написао ју је Светозар Петровић. (За штампу ју је приредила Радмила Гикић Петровић.) О овој другој књизи овде је реч, а читаоцима ће врло брзо бити јасно због чега смо уз ову Петровићеву, у наш текст увели и Савићеву књигу.

У књизи Светозара Петровића има укупно три текста. Први текст је написан унеколико по наговору Младена Лесковца и има наслов „Стих и строфа двију пјесама Лазе Костића”. Трећи текст „Сабрана дела Лазе Костића”, јасно је, такође је везан за Младена Лесковца. (У том првом тексту Светозар Петровић је анализирао стихове двају песама Лазе Костића – „Народном посланику” и „Santa Maria della Salute” – и испричао нам причу, да се послужимо насловом Милорада Павића, о *језичком памћењу и песничком облику*. Трећи текст је, пак, пригодан и настао је као предавање на Научном састанку слависта у Вукове дане. Да ли рећи да посао везан за Сабрана дела Лазе Костића, који је 1991. године био близу краја – није довршен? Што би рекао један други Петровић, Бошко, – Лаза се не да). Та два текста имају укупно тридесетак страна. Због та два текста књига је и добила назив *Лаза Костић*. Иначе, централни део књиге чини текст „Шекспир и др Лаза Костић”. (Ово „др” у наслову јесте иронично, али та иронија није Петровићева иронија.) Отварамо, дакле, и ту могућност да се само овај текст појавио као књига и размишљамо о могућем, новом, наслову те исте књиге... Наслов је, рецимо и то, преузет од Богдана Поповића, а не бисмо погрешили ако бисмо, тако замишљеној књизи, дали наслов „Богдан Поповић и Лаза Костић”... Но, можда би боље пристајао наслов „Лаза Костић као преводилац” или „О преводима Лазе Костића”... Можда „Историја једног превода”... (А књига би још увек више пружала

него што јој то наслов обећава.) Али, манимо се узалудна посла и прихватимо овај наслов као најпотпунији, јер ту је све: и Лаза Костић, и судбина његових превода у српској култури и ми...

Пред нама је најпре пажљив читалац. (Свако ко узме перо у руке требало би да зна да постоје и овакви читаоци.) То пажљиво читање има свој циљ: ви јасно видите да тај пажљив читалац зна шта тражи и да вам о томе уредно полаже рачун. (О том уредном полагању рачуна ћемо проговорити још једном при крају текста.) *Нећу* на овом месту говорити о лепој иронији Светозара Петровића, која рађа лаку зачудност; али *хоћу* да кажем да његови текстови имају боју, тон, имају нешто по чему се препознају. Можда је препознатљив тај доказни поступак? (Још у *Природи критике* нам је Светозар Петровић, ако се добро сећам, тутнуо у руке марамицу, коју смо савијали – до истинског чуђења!) Али, оно што мора да се истакне – између тог *нећу* и *хоћу* – јесте чињеница да је Петровић јасан. И сугестиван. Ви сте увучени у расправу и ви, на неки начин, (макар као сведок) учествујете у њој. Најједноставније: Светозар Петровић пише занимљиво.

А све је почело необичном тезом о томе како је углађени господин (ово је наша формулација), Богдан Поповић, написао један „од најсуровијих критичких текстова у историји српске књижевности”. Тврдња делује више него претерано: сумњам да би ико у неком имагинарном избору сурових текстова у српској књижевности, уопште посегнуо за текстовима Богдана Поповића... (Предњачили би Вук, Љубомир Недић, Јован Скерлић...) Богдан Поповић се у ту „суровост” једноставно није уклапао. А заборавили смо да истакнемо на који је Поповићев текст мислио Светозар Петровић, мада смо га унеколико наговорили... Реч је о већ поменутом тексту „Шекспир и др Лаза Костић”, који је посвећен Костићу као преводиоцу Шекспира, а посебно као преводиоцу *Хамлета*... Да ли да одмах кажемо да после Петровићеве анализе тај Поповићев текст делује не само као један од најсуровијих текстова, већ и најпрљавијих... Ово да је текст *прљав*, не каже Светозар Петровић: он ће поменути Поповићев недостатак финијег укуса или нешто слично... Нека се мени припише недостатак финијег укуса, али овај текст постаје *прљав* када га, знатно измењеног, Богдан Поповић прештампа готово две деценије после Костићеве смрти... (Поделио је те измене педантни Светозар Петровић на „занимљиве”, „необичне” и „изнад свега важне” и показао да је измењено више од петине текста!) Да ли читаоци слуте шта је све Поповић изменио? Изменио је толико тога, да се Костићев полемички интониран одговор, који је уследио одмах после напада, не може читати уз Поповићев текст. (Као

да Костић удара у празно!) Знам да је Војислав Илић Млађи мењао своје полемичке текстове из часописа приликом објављивања у књизи. Мењао их је утолико што их је појачавао. Али, то се не може поредити са потезом Богдана Поповића.

Но, вратимо се Лази Костићу и основном осећању које остаје после читања ове Петровићеве књиге. Ово јесте одбрана Лазе Костића као преводиоца (а самим тим и као песника) и стављање Лазе Костића на високо место у историји нашег превођења Шекспира! Одбранио је Светозар Петровић Костићев занос; одбранио је Костићево знање енглеског, али још убедљивије је одбранио Костићево знање српског језика (иста реч, на пример реч „језиво”, има другачије значење у XIX него у XX веку)... Одбранио је Костића од нападача, али и од бранилаца. Одбранио је Костића и од површних читалаца: Костићу су чак приписивани туђи преводи (ту мислимо на превод Тоне Хацића) – па су онда изрицане примедбе... Чак је и оно што је читано као највећа Костићева мана, Петровић окренуо у Костићеву корист. (Али, ту „ману” чувамо за крај као кључни аргумент у прилог Петровићеве одбране Лазе Костића...)

Начин на који Петровић показује колико је Костић присутан као преводилац Шекспира, надасве је убедљив. Наиме, прво је Светозар Петровић показао колико је у школској лектури заступљен Пандуровић-Симићев превод *Хамлета*; но, истовремено је показао и то колико је тај превод сличан Пандуровићевом. (Готово су идентични.) А онда је убедљиво развио како је Пандуровић покراо превод Светислава Стефановића и на који је начин Пандуровић мењао Стефановићев превод. Природно је да је Стефановић више него добро познавао Костићев превод и тај превод је унеколико већ уткан у Стефановићев превод *Хамлета*.

(Сведочи нам о томе Стефановићева преписка – не само са Костићем, већ још више са Александром Сандићем у време док Стефановић лично и не познаје Лазу Костића. Већ крајем 1897. године, Стефановић, у тешком душевном расположењу, поистовећен са судбином *Хамлета* – сам за себе говори да је „сироти *Хамлет* српски” – цитира Костићев превод „Ил’ бит’ ил’ не бит’” и готово весело узвикује: „Нисам дотад ни приметио да су ових пет речи Лазинога *Хамлета* закићене са четири апострофа. Не знам хоће ли се у мене наћи тако што”).

Али, када је Пандуровић мењао Стефановићев превод, не би ли га присвојио, односно приписао себи, готово редовно је посезао за Костићевим преводом. (А при том је о Костићу као преводиоцу крајње негативно писао!)

Све то нам пажљив читалац, Светозар Петровић, доноси као на длану. И то се чита као узбудљиво штиво, а не као ово што сам овако поједностављено донео.

(Посегнуће у анализи Светозар Петровић и за напознатим преводом заборављеног дубровачког песника да би спречио „пребрзо истицање сличности” у неким случајевима; али ће као аргумент за „крилате речи” у једној култури искористити и карикатуру Пјера Крижанића...) Наравно, ово „пажљив читалац”, подразумева књижевноисторијску свест, литерарни слух и једну посебну врсту дискретности... (Када један читалац, и сам преводац, који није био стручњак за супротни пол, не препозна у оригиналном тексту слику девојачке невиности, већ то у преводу доноси као део одеће – Светозар Петровић то само узгредно констатује. Али зато истиче интелектуално поштење тог истог човека који има толико снаге да призна када се послужио туђим радом. Наиме, преведене стихове које је преузео од Костића, означио је звездицама.)

О снази, пак, Петровићевог читања најлакше се може судити на примеру његових дигресија. Не знам да ли се за дигресије може рећи да су скромне. Али, Светозар Петровић није разметљив – видите шта је све морао прочитати да би написао једну једину реченицу – па и ту понекад у загради. (Да је жив и да је у пуној снази, направио би, овде помињани, Младен Лесковац, најмање три књиге о Лази Костићу од Петровићевих дигресија.) Оно што је Петровић, на пример, написао о луцидности и некритичности Станислава Винавера, који је дубоко одан Лази – прави је мали есеј. Читаоцима посебно скрећемо пажњу на део о Исидори Секулић и о њеној поводљивости... (Мада нам је ова књига дала материјала и за причу – нека ми опрости Предраг Палавестра – о поводљивости раног Бранка Лазаревића.)

Но, оно што јесте истински помак у Петровићевом читању Лазе Костића и што је и највећа врлина ове књиге, тиче се другачијег приступа писању Лазе Костића. Коначно смо стигли до оног што смо читаоцима обећали још на почетку. Наиме, Светозар Петровић, уз дужно поштовање према Костићевом савременику, полемише са сликом коју је о Лазином начину писања оставио Милан Савић – и коју нико није доводио у питање. А то је она слика о Лази Костићу који не мења оно што је једном написао. Прецизније, не мења од оног тренутка када текст стави на хартију... Савић је говорио о Лазиним „стваралачким” шетњама и о записивању готових песама и закључује: „Лаза је био можда једини књижевник који своје дело није по други пут читао и само коректуру тражио”. Винавер је то преузео и још заоштреније рекао: „Лаза уопште не поправља на хартији”.

Светозар Петровић је више него убедљиво показао да то није тачно – или да је само делимично тачно. Наиме, не само да је дошао до Лазиних рукописа (са много интервенција самог Костића), већ је испратио и Лазину преписку и преко те преписке

показао Лазину – заострићемо мало – глад за коректуром. Исправљао је Лаза, исправљао – можда много више него иједан од његових савременика. И та брижљивост је онај кључни аргумент у Петровићевој одбрани Костића-преводиоца, који смо најавили.

(Подсетићемо на овом месту да су Костићу – знамо и то из његове преписке – штампане табакe *Књиге о Змају* слали чак у три примерка!)

Недвосмислен је Петровићев суд: „Довољно ће бити ако кажемо да дословно ниједан Костићев пријевод није, у одломцима или читав, објављен двапут, а да у њему нема већих или мањих трагова ауторова исправљања и дотјеривања текста”. Није Петровић прећутао ни Костићеве превиде, а тих превида је „онолико колико их буде код људи врло пажљивих и врло савјесних”.

Можемо, дакле, као врлину ове књиге истаћи и Петровићева упутства будућим истраживачима. После читања Костићевог рукописа констатује: „Представља та грађа и узбудљиву лектуру за свакога који жели да сазна како Костић пише: што као дилему у тексту осјећа и како је рјешава”. Али, највећа вредност је што имамо осећај „као да непосредно присуствујемо чину освајања једнога дела једним језиком”. А то је већ прича о зрелости једне културе...

Читаоцима смо дужни још врло мало. Исправићемо, попут савесних коректора, грешку на 44. страни. (Стандарде пажљивог читања морамо поштовати.) Дакле, у књизи пише „ниједни друго”, а очито је да би требало „ни једно ни друго”. И још да се задржимо на Петровићевом цитирању. Текст који кипти од чињеница, навода, дигресија, није кидан фуснотама ни непотребним тумачењима. Није Светозар Петровић писао за оне који, на пример, не знају ко је „велики писац”. Јасно је, из контекста, да мисли на Црњанског. (Мада би се могли спорити са Петровићевим виђењем, с почетка текста, о томе шта је то просечно образован Србин. Јер, где тражити просечно образованог Србина, на пример, показао је то управо Петровић, када се у школским издањима, деценијама, преноси грешка о постојању личности, која се зове „Друм, дворанин”, а очито је да је у питању „други дворанин”. Тек сада видим да нисам довољно истакао Петровићево пажљиво читање: испратио је и штампарске грешке!)

Расправа о Костићу преводиоцу, јер ово јесте расправа у најлепшем смислу те речи, у српској култури има вишеструку важност. Можда би на овом месту требало рећи да је Богдан Поповић признао постојање Лази Костићу као песнику – не само у својој антологији – већ је, посредно, преко антологије Андре Жежеља (која је настала под његовим надзором), признао постојање и највеће Костићеве песме. Али, став о

Костићу као преводиоцу није мењао. (Није се догодила, како би то рекао Светозар Петровић, „промена срца”.) Кад знамо да је Поповић себе доживљавао као мисионара, јасно нам је да тај став и није могао мењати...

Показао је Петровић, на примеру Костићеве судбине, како је у српској култури кратак пут од критичког односа, преко омаловажавања, до спрдње. И отуда је ова књига већа – јер, Петровић у овој књизи нема само Богдана Поповића као противника већ и, што је много страшније, окамењеност општих места.

Миливој *НЕНИН*